
DOKUMENTUM

KOSOVÓI KÓRSÁG

Napló a háborúról

MAJOR NÁNDOR

ELSŐ HÓNAP

Március 24-én, szerdán

Este 8 után, amikor bombák robbantak, nem hittem a fülemnek. Talán egy perc is beletellett, mire felfogtam: ez már a NATO volt. Tudtam, hogy háború lesz, de nem gondoltam, hogy Újvidék már az első hullámban sorra kerül. A nap folyamán többen rám kérdeztek: valóban lesz háború? Rábólintottam. Csak Horváth Zsuzsinak nyílt tágra, hitetlenkedve a szeme a *Magyar Szóban*. „Mit gondol, a folyamórség kaszányáját lebombázzák? Ott lakunk a közelében”, kérdezte, s nemigen hittem, hogy valóban aggódna. „Nem hiszem. Mármost kezdetben. Ahhoz jelentéktelen”, válaszoltam üresjáratú vigaszként.

Tegnap ese óta mindenki tudhatta, hogy háború lesz. Csak hinni nem akarták. Csodában bíztak. Holott Holbrooke kijelentette, hogy Miloševićnél semmit sem ért el. Két dologra szerette volna Miloševićet rávenni. Arra, hogy Kosovóban tartsa magát az októberi tűzszüneti megállapodáshoz, amelyet már réges-rég felrúgott. Meg hogy fogadja el a rambouillet-i rendezési tervet, legfőképpen pedig a nemzetközi fegyveresek jelenlétét Kosovóban. Késő este nyugati adók azt jelentették, Holbrooke szerint Milošević arra sem volt hajlandó, hogy komolyan megvitassa az ügyet. A rambouillet-i dokumentumot félremagyarázta: azt tartja róla, hogy egyoldalú az albánok javára. Holbrooke szerint Milošević kijelentette: tisztában van mindazokkal a következményekkel, amelyek az országot érhetik, ha a NATO beváltja fenyegetését. Holbrooke Belgrádból Brüsszelbe repült, hogy a NATO-nak beszámoljon kudarcáról. Ott állítólag azt mondta, nem hiszi, hogy Milošević a közeljövőben megváltoztatná a véleményét. Világos volt, hogy most Javier Solanán volt a sor.

Aki azt is figyelembe vette, hogy tegnap, miközben Holbrooke Miloševićet igyekezett megpuhítani, a szerbiai parlamentben a képviselők hazafias transz-

ban elvetették a Rambouillet-ben és Párizsban felkínált béketervet, legfőképpen pedig megtagadták, hogy egyetlen idegen katona is betehesse a lábát az országba, az megérthette, hogy az ország vezetősége elszánta magát a NATO elleni háborúzásra. A képviselők arca ragyogott a fanatizmustól. Az elvakultságtól. A balgaságtól. A felelőtlenségtől. Ma este, alig valamivel a bombázás előtt, Milošević is kijelentette: „Úgy vélem, a képviselőház nagyon helyesen járt el, amikor határozatot hozott, hogy nem fogadja el külföldi csapatok jelenlétét országunk területén.” Merthogy nemcsak Kosovóról, hanem az egész országról van szó. Teljesen eltökéltnek látszott. Ebből mindenki érthetett. Alig valamivel később meg is jött rá a válasz.

Felhívtam Zorkét, a vőmet: tudja-e, hol szakadt ránk a pokol? Nem tudta. De biztos volt benne, hogy a tévén majd befut a kép. Csakugyan befutott: ráismertem a valamikori „vajdasági területvédelmi katonaság” parancsnokának és kiképzőközpontjának az épületeire, amelyekben egykoron jómagam is többször megfordultam. Kísértetiesen lángoltak az éj sötétjében.

Az események ilyenkor gyorsan peregnek. Bulatović föderális kormányfő még az éjjel kihirdette a hadiállapotot. Az ország megszakította a diplomáciai kapcsolatot Amerikával, Angliával, Franciaországgal, Németországgal. És ha majd utána nem lesznek hajlandók ismét felújítani velünk a diplomáciai kapcsolatot? És ha Olaszország sértésnek veszi, hogy kimaradt?

Április 1-jén, csütörtökön

Nem volt már újdonság, hiszen tegnap hajnalban is rakéták robbantak Futak és Kiszács határában, s ha jól értesültem, kihelyezett, mozgó radarokat semmisítettek meg. De ma hajnalban, öt körül, akkora robbanásra ébredtünk, mintha a bomba itt esett volna le, a háztömbünk udvarán. Pönci még az összetört ablaküvegek csörömpölését is hallani vélte. Felcsaptuk tehát a tévét is meg a rádiót is, és vártuk, voltaképpen mi történt. Hamar kiderült: a két városrészt, Újvidéket és Péterváradot összekötő hidat bombázták le. Itt van pár száz méternyire tőlünk, a miénkkel párhuzamos, második utca végén. A második világháború után német hadifoglyok építették. Nagyon rozoga állapotban volt már, kiadósabb vihar is elfújhatta volna. Nemzetközi konvenciók szerint régebb kellett volna már bontani, mert magas vízállás esetén nem tudtak átúszni alatta a hajók, s ilyenkor az ország nagy pönálét fizetett. Ha cinikus volnék, azt mondanám, lökést kaptunk a megoldáshoz. Csakhogy a három újvidéki híd közül ez nőtt leginkább a lakosság szívéhez. Talán mert hosszú éveken át ez volt az egyetlen híd, s fekvése szerint számtalan nemzedék számára a péterváradi várba vezető romantikus séták feledhetetlen elősegítője volt.

Reggel 8 körül Pöncivel bevásárolni mentünk, s a hídra vezető bulváron volt mit látnunk: valóságos emberáradat hömpölygött a lebombázott híd felé.

Jobbra pillantottam, s a bulvár végén beláthatatlan embertömeget láttam. A nép saját szemével kívánt bizonyosságot szerezni. „Ne keveredjünk közénk”, mondta Pönci kemény szívvel. Jómagamat sem vonzott a csődület. Akkor nézem majd meg, amikor senki sem lesz a környéken.

Később átlapoztam az újságokat, s két kiáltó hírre figyeltem fel bennük. Az egyik szerint Milošević fogadta Ibrahim Rugovát, s mindketten úgy vélték, hogy Kosovóban nem fegyveres, hanem politikai megoldást kell találni. Egy képet mellékeltek, amelyen Milošević épp kezel Rugovával; jómaga profilban mosolyog Rugovára, Rugova viszont az olvasók felé fordulva, morcosan mered maga elé. Milošević számára ez nyilvánvalóan előnytelen felvétel. Azt az érzést kelti, hogy Rugovát elkapták, s elcipelték Belgrádba. De miért közölték ezt a Milošević számára előnytelen felvételt? Nagyon fontos lehetett számukra, hogy bizonyítékot nyújtsanak, miszerint valóban találkozott Rugovával. Miként történt, hogy a találkozásról nem tudtak jobb felvételt adni? Nincs rá válaszom.

A másik hír: a macedóniai határ mentén, Jugoszlávia területén, foglyul ejtettek három amerikai katonát. Hozták a fényképüket is, durva arcok az ütlegelés nyomaival. Megadták a nevüket is. Nyugati hírek szerint azonban csakis Macedónia területén kaphatták el őket, a szerblakta Kumanovo térségében, s egy harckocsiból kellett kirángatniuk őket, mielőtt át nem cipelték őket Kis-Jugoszláviába. Nagyon hihető, hogy a foglyul ejtés határon túl működő paramilitáris alakulat „hőstette” volt.

Április 3-án, szombaton

Egész nap azon a hazai híren rágódtam, miszerint Milošević fogadta az orosz és a fehérорosz parlament közös küldöttségét, és nyilvánosan segítséget kért tőlük a NATO-csapásokkal szembeni védekezéshez. „Megvédjük az országunkat. Ha segítséget kapunk, akkor könnyebb lesz a védekezés. Segítség nélkül sokkal nehezebb lesz, de mindenképpen megvédjük az országunkat”, mondta Milošević az orosz parlament embereinek.

Ez új dolog volt. '48 után a titói Jugoszlávia a két tömb között lavírozott ugyan, de ahányszor csak színvallásra kényszerült, sohasem a szovjetek, hanem a nyugatiak mellett tette le a garast. A legemlékezetesebb a brezsnyevi kísérletek félreérthetetlen visszautasítása volt, aminek keretében már jómagam is szerepet vállaltam. De hát elképzelhető-e, hogy Milošević nem Primakov orosz miniszterelnöktől kért segítséget, aki pár nappal ezelőtt itt járt, hanem a sóhivatalnak számító дума kirakatba lökött figuráit kapacitálta? Aligha képzelhető el. Nyilván már Primakovot is segély ügyében nyaggatta. De talán csak kitérő választ kapott tőle. Nem egyenes választ. Most pedig a дума lődörgő emberei révén alighanem nyilvános nyomást gyakorolt Primakovra. Illetve

Jelcinre. Ezért nyugtalanított is, meglepett is Anatolij Kvasnyin tábornoknak, az orosz vezérkari főnöknek ugyancsak tegnapi, szemlátomást a parlamenti küldöttséggel egybehangolt kijelentése: a Jugoszláviának történő segélynyújtás a helyzet alakulásától függ. Forma szerint megnyilvánulhat a katonai állomány vezényleésében, a katonai tanácsadók küldésében, de haditechnikai szállítmányokban is. Majd hozzátette: mindamellett Oroszország nem hagyja, hogy berángassák a háborúba. Ez azt jelentette, hogy elmennek addig a határig, ameddig a NATO háborúba lépés veszélye nélkül engedi őket. Nemigen bíztam az oroszokban sem, meg a NATO-ban sem. Ha akár egyikük, akár másikuk a fejét veszti, a határvonalon beverhetik a harmadik világháború kapuját.

Mit ád isten, a parlamenti delegáció ma Újvidékre látogatott, s Szergej Baburin, az orosz дума alelnöke Újvidéken így nyilatkozott: „Hogy a NATO-intervenció meddig tart, az csak a brüsszeli banditáktól függ, de mi reméljük, hogy amennyiben a Jugoszláv Katonaság korszerű orosz fegyvereket kap, akkor az agresszió abban a pillanatban megszűnik.” Tisztában voltam vele, hogy a hazai közvélemény átsiklik az *amennyiben*-en, s készpénznek veszi az orosz beavatkozást. S közben az sem lepett meg, hogy az orosz parlamenti küldöttség Belgrád után tüstént Újvidékre jött, s itt úgy beszélt, ahogy beszélt. Feltételeztem, hogy ezt majd Nyugaton is meg Budapesten is számításba veszik. Mert miért nem ment inkább Podgoricába ez a delegáció, s miért nem az ottaniakat traktálta kijelentéseivel? Vagy miért nem érte be Nišsel? Miért nem Kragujevacca? Ott közelebb lett volna a Kosovóért folyó háborúhoz.

Pönci délután a nagyszombati vacsorát készítette A kenyértésztában sütött sonkát, a főtt kolbászt és a festett tojást. Meg hát a tormát. Este 8-kor minden az asztalon volt. Vártuk a gyermekeket, az unokáinkat. Pár perccel 8 után rakéták döbbenetes robbanása riasztott meg bennünket. Tüstént jelentkezett a vőm, Zorke, s azt mondta, mindent csomagoljunk össze, azonnal jön értünk, elvisz bennünket Sarajevska utcabeli házukba, ahol mindannyian távolabb leszünk a veszélyes célpontoktól. Kérdeztem, tudja-e, hol bombáztak? Azt válaszolta, nem. Megmondtam neki: szerintem a kamenicai, legújabb hidat érte találat, alig egy kilométerre tőlünk is, tőlük is. Később megtudtam, tüstént felhívta a barátját, aki a híd tövében lakik. Barátja teljesen meg volt zavarodva, azt mondta neki, majd mindjárt kinéz az ablakon, aztán meg csak ennyit szólt: valóban. Nemsokára megérkezett, már készen álltunk. Elmondta, útközben lenézett a lebombázott hídhoz. Lévén a sebészeti klinika igazgatója, a rendőrség a helyszínre engedte. Láta, hogy a pillérek közötti hídszakaszoknak csak az egyik vége szakadt bele a folyóba, maguk a pályatestek így, vízbe lógva, de töretlenül, egészben állnak. Három autót látott a pályatesten lefélékezve ácsorogni. A Duna felől segélykiáltásokat hallott, s azt is látta, hogy az alig egy kőhajításra levő evezősklubokból csónakok indultak a hírlábakhoz a segély-

kérők megmentésére. A város felől már jöttek is a mentők. Megvárta, hogy a kórházba induljanak a csuromvíz emberekkel. Hazavitt bennünket, s beugrott az alig száz méterre fekvő kórházba. Megterítettünk, s vártuk. Fél óra múlva megjött. Nem volt szükség sebészeti beavatkozásra. Nyomott hangulatban ültünk a húsvéti vacsorához.

Április 17-én, szombaton

Egész nap Bodor Ádám novelláit olvastam. A *Vissza a fülesbagolyhoz*, másodszer. Legjobban a groteszk jellegűek ragadtak meg. Minden a realitás keretei között indul, egy ponton azonban irracionalitásba fordul, de mindenki úgy viselkedik, mintha ez normális volna, s eszerint éli tovább életét. Háborús világunk kulcsa. Nem új találmány, de amit Bodor általa ad, az magával ragad. Este elmentünk Piszárékhoz. Napközben a Kövesben tartózkodnak víkendházukban. Két napja már a folyamórség hadihajói szürkületkor lecsorognak Gložan környékéről a Köves partjaihoz, s amint a bombázók megjelennek, nagy zenebonát csapnak. Van nekik mivel. Ágyúval. Olykor alig száz méterre horgonyoznak le Piszárék házikójától. Rendes kikötőjüket réges-rég elhagyták.

Römiztünk. Tíz óra körül a tüzérség keményen tüzelni kezdett. Időnként Mari és Pönci kinéztek a balkonra, s beszámoltak a látványról. A lövedékek morzsái halkán kopogtak a háztetőn. Belefásultunk. Nekem rosszul ment a lap. Egy óra körül másodszer tartottak tüzszünetet. Elköszöntünk Piszáréktól. Amikor az utcára értünk, harmadik hullámban kezdtek tüzelni. Fénylő golyók szikráztak szerte az égen. Zúgtak a repülőgépek. Egy röpke szünetben beültünk az autóba, s indultunk haza. A város kihalt volt, csak két kocsival találkoztunk. Amikor befordultunk az utcánkba, előttünk, ki tudja hol, lángok csaptak fel, s megvilágosodott az egész város. Négy nagy robbanást hallottunk. Rakéták voltak. „Készítsd elő a kulcsot”, mondta Pönci, s megnyomta a gázt. A kocsit betettük a garázsba. A pincénk előtt néhány szomszédunk ácsorgott. Tőlük tudtuk meg, az első rakéta már 11-kor becsapódott a kőolaj-finomítóba. Talán egy kilométernyire lehet tőlünk.

Felmentünk a lakásunkba. Minden rendben volt, egy ablak sem tört be. Az utolsó emeleten lakunk. Hálószobánk ablakából jól láttuk a lángoszlopokat és a mérhetetlen füstcsóvát. Felmentem a háztetőre. Ott találtam Miša N.-t a második emeletről, állványról fényképezte a félelmetes tüzet. Vele volt Dušan B. is az első emeletről, akivel évek óta minden alkalmat megragadtak, hogy sértegessék egymást. „Negyed három”, mondta Dušan, s cammogó léptekkel nyugovóra tért.

Április 18-án, vasárnap

Reggel Kasza: nagy kárral járt-e a bombázás? Mondom neki: képzelheti. A Sanghaj nevű település azonban nincs olyan közel, mint ahogy a jelentések alapján gondolná az ember. Mondom: amikor a magyarországiakat azt állítják, hogy a NATO-intervencióban vállalt szerepüket a mi érdekünknek a szemmel tartásával határozták meg, akkor azt olykor demagógiának érzem. Nem tehetnek róla, de így van: a NATO-ellenesség szárnyán Szerbiában mi vagyunk az épp elérhető magyarok. Kasza mondja: jómaga katonaköteles lévén, nem lépheti át a határt, hívta őket, jöjjenek át eszmeccserére. Vonakodnak, mert háború van. Szecsei megye át, korára való tekintettel.

Varga Tilda érdeklődött, miként éltük át az éjjeli bombázást. Fia Péterváradon él, s mert nincs közlekedés, családosan átköltözött Temerinbe. Jankovichné jelentkezett Horgosról. Gondjaimra bízta a lakását, mielőtt elutazott. Mondom neki: meglocsoltam a virágait. Útközben megnéztem a tartományi kormány múlt éjjel lebombázott épületét is. Kívülről szinte meg sem sérült. Pirinyó udvara felől vágott be a rakéta abba az emeletbe, ahol egykoron a hadügy működött. Komáromi Rozika kérdezi: megvagyunk-e? Horvátországban, lent a tengeren, volt neki egy szép nagy, tíz lakosztályos panziója, megvan-e még? Ahh, uramisten, ez volt a válasz. Molnár Viliék bejöttek a tanyáról, hoztak salátát, átnéztünk hozzájuk. A kisebbik fia, Kanadából, helyzetjelentést kért Vilitől: mit bombáztak le, hogy bombázták le, miért bombázták le? „Pont tőlem akarod hallani? Fordulj a vezérkarhoz!” Dél körül hozzáfogtam, kipucoltam a lakásunkból a felesleges papírjaimat. Azután a komputert is kiürítettem: mindent flopíra vettem. Délután Papék ellátogattak hozzánk. Fiáék hívták őket: költözzenek ki Kanadába. Ők nem és nem. Menyük: meglátják, nem lesz áramuk, nem lesz tüzelőjük, jöjjenek!

Este a pesti tévén Martonyi külügyminiszter a kosovói ügyről. Jól kiemelte, hogy Magyarország baráti, jószomszédi viszonyban kíván élni a demokratikus Jugoszláviával. Kimért volt, nem esett túlzásba. Előre megszervezett, korábban beolvasott kérdésekkel spékelték az adást. Várady Tibor rámutatott: térségünk nemzeti oly sokszor törtek egymás ellen, utóbb mégis mindig találtak módot az együttélésre. Reméli, most is így lesz. Kosovóban is. Kosovóra vonatkozólag a magam részéről némi kételyeim vannak. Azután Mirnics Karcsi azt is megkérdezte Szabadkáról, mit tehetne Magyarország azzal kapcsolatban, hogy a szerbiai rezsim a határ menti magyar falvakban tankokat rejtett el. Azt hittem, cseng a fülem. De nem csengett: Franyó Zsuzsa hívott fel dühösen, hallottam-e ezt az épületes kérdést. Hallottuk, mi is, Papék is. Talán rá kellene pirítani a szomszédra: nono, nem szabad! Vagy oda kellene pörköltetni a fészerekre? Telitalálatban?

De még fel sem ocsúdtunk, bejátszották Gál Sándor költőt Kassáról: meddig fogja még Magyarország magára nézve kötelezőnek tartani a trianoni döntést? Vagy úgy! Martonyi nagyon okosan válaszolt: Magyarország feltétlenül tiszteletben tartja a párizsi békeszerződést. Nagyon helyesen, Trianon helyett a második világháborút lezáró Párizst említette. Az újabb keletű. Hozzátette: '90-ben Magyarország két modell közül választhatott. Nagy egyetértésben, Magyarország jól választott. A másik modell oda vezetett volna, ahova Kis-Jugoszlávia esetében Kosovo ügye vezetett. Igen, erről van szó.

Április 19-én, hétfőn

Milošević megbeszélést tartott öt-hat fejessel, hogy az ország azonnal lásson hozzá a lerombolt létesítmények felújításához. Mindannyian bólogattak. Bizarr ötlet. Hiszen minden létesítményt naponta, kétnaponként újfent lebombáznak. Úgy festene ez, mint a *Zidanje Skadra* című szerb népi költeményben: amit nappal felépítenek, azt éjjel lerombolják. Meg aztán: pénzben sincs, anyagban sincs, felszerelésben sincs, szállítóeszközben sincs erre már fedezet. De az állampolgárokat megnyugtatja a tettekreánság, a gondoskodás.

Milošević évekig azzal dicsekedett, hogy az egykori Jugoszlávia többi részével ellentétben Szerbia elkerülte a háborús pusztítást. Félő, hogy most nagyot fordult a kocka. Majd nézelődhetünk, nem rombolták-e le Szerbiát jobban, mint Horvátországot és Boszniát. Ugyan mikor jutnak ismét munkához a kragujevaci Zastava autógyár, a valjevói Krušik, a čačaki Sloboda, a niši dohánygyár, a pancsovai Utva, a kőolaj-finomító, a műtrágyagyár, a petrolkémiai művek és annyi más gyár munkásai? Mi vár így Szerbiára?

Este helyett délután römiztünk. Rajcsán szerint jó gyümölcstermést ígérnek a fák. Elmondtam J. B. esetét, aki, miként utóbb megtudta, sz.-i házat vasárnap, tíz perccel Újvidékre indulása után géppisztolyos rendőrök vették körül. Dörömböltek. Egy arra járó kislány szólt nekik, hogy a kulcs a szomszédnál van. Előkerítették a szomszédot, az egész házat átkutatták. Nem mondták, kit vagy mit kerestek. Valahonnan talán feljelentést kaphattak. Talán hogy rejtegetnek valakit vagy valamit?

Jankovичné este megjött Horgosról, s tüstént el is látogatott hozzánk. Horgos vasútállomásán tíz ciszternában butángázt vesztegeltetnek, s a falusiak rettegnek, mi lesz, ha felrobban. Merthogy egy palacktól felrobban egy ház, tíz vagonról akár egy falu is felrobbanhat. Calberték családi háza pedig – Jankovичné Calbert lány – ott van közel a vasútállomáshoz.

Megnyugtató volt Kovács László egykori magyar külügyminiszter fellépése, aki a szocialisták nevében elzárkózott a Csurka-párt megnyilatkozásától. Csurkákék szerint Magyarországnak, derogálva Trianont, területi igényeket kellene támasztania Kis-Jugoszláviával szemben. Javíthatatlan álmodozók! Hiszen

Trianont nem lehet csak Kis-Jugoszláviával szemben derogálni. Az nyomban érinti Szlovákiát, Ukrajnát, Romániát, Horvátországot, Szlovéniát, Ausztriát is. Aki a tűzzel játszik, bepisál.

Április 20-án, kedden

A szécsányi lányok, G. utcai lakásunk bérlői megkértek bennünket, csomagoljuk össze néhány könyvüket meg ruhájukat, a szomszédjuk üzleti ügyben Újvidékre autózik, hazaviszi a motójukat. Telefonon diktálták, hol mit találhatóunk, s mi kerüljön a csomagba. Pontosak voltak, mindent ott találtunk, ahol mondták. Még a zenekazetták közül is cím szerint válogattak. Az egyetemek jelezték ugyan, hogy felújítják az oktatást, egyelőre azonban senki sem tart előadást. Csomagolás közben elromlott a telefon. Közben megtudtuk, a lányok nagymamája is Szécsányba költözött a tengerparti Kotor híres városából. Túl veszélyes vidék az ott lenn a háború alatt. Az egész délelőttünk ráment erre a lötyögésre.

Montenegróban egyre bonyolultabb a helyzet. A podgoricai katonai parancsnok maga alá rendelte a montenegrói rendőrséget, amit a montenegrói kormány visszautasított. Kilibardát, a kormány alelnökét a hadbírótság, némely nyilvánosan elhangzott kijelentése miatt, mentelmi jogának felfüggesztése nélkül perbe kívánja fogni. Egyelőre képtelen Kilibarda nyomára akadni. Azután meg szerbiai katonák megszállták a nemzetközi ellenőrzés alatt álló, Horvátországhoz tartozó Prevlakát. Ez a Prevlaka – egy földnyelv – azért fontos, mert felerészt elzárja a Kotori-öböl bejáratát. Kosovo még be se fejezve, máris Montenegrót vették sorra? Sőt, újfent, Horvátországot is?

Délelőtti felcsöngetett hozzám a katonai rendőrség járőre. Beengedtem őket. Hallgattam, amint a lifttel közelednek. Amikor megérkeztek, ajtót nyitottam nekik. Papír volt a kezükben. „Mamužić-lakás?” – kérdezték. „Nem”, válaszoltam. „Melyik lakás a Mamužićéké?”, kérdezték. „Nézzék meg a bejáratnál”, válaszoltam.

Elmentek. Eltűnődtem: miért a Mamužić lakást keresték, miért nem konkrét ember nevét mondták? Miért az utolsó emeleten, miért nem odalenn keresték? Mamužićék még a '80-as évek derekán elköltöztek Zágrádba, fiuk pedig a háború kitörésekor, '91-ben kivándorolt Kanadába, itt csak lányuk, Zlatica maradt, aki Zágrádban befejezte a színművészeti akadémiát, azután a varasdi, akkor jó nevű színháznál kezdett dolgozni, de hazajött, itt meg most egy szakállas fiúval él, akinek senki sem tudja a nevét, és aki mindenkit levegőnek néz.

Április 21-én, szerdán

Föl sem ébredtem, közben az éjjel lebombázták a hátramaradt harmadik újvidéki hidat is, no meg a kőolaj-finomító is újfent kapott. A Žeželj-híd vasúti s közúti forgalomra egyaránt szolgált, soká az újvidékiek szeme fénye volt. Előfeszített betonból készült, konstrukciója továbbra is áll, csak éppen hasznavehetetlen. Szörnyű kár ezért a hídért. Így most már Belgrádtól észak felé megszűntek a vasúti nemzetközi járatok.

Befizettem néhány számlát. Megcsináltattam a G. utcai lakás telefonját, 180 dinárt fizettem érte. Azután eltűzeltem néhány idejétmúlt kéziratot. Ha nem jön közbe a háború, talán sohasem csináltam volna nagytakarítást.

Egyszer csak betoppant Zita és Pityu. Zita erősen kétli, hogy bármikor is visszakérülhet munkahelyére, Kamenicára. Rendes közlekedés nélkül, híd híján, miként is járna Kamenicára? Itt ugyan évekig aligha telik új hídra. Kollégái úgy gondolják, megeshet, hogy magát a kamenicai tüdőgondozót is becsukják, funkcióit pedig majd átveszi a belgrádi klinika. A háború után itt se pénz, se posztó, s kényszerűségből mindent le fognak építeni. Zita nem látja, mihez kezdjen. Ideiglenesen többedmagával a városi tüdőszűrő állomáson helyezkedett el.

Napközben tudtuk meg, lebombázták az autótút Duna-hídját is, ugyancsak Žeželj művét, szintén előfeszített betonból. Jóvétehetetlen pusztítás. Negyven év kellett ahhoz, hogy ezeket a hidakat felépítsék, s most mind semmivé válik. Bácska most már el van vágva Szerémségtől. Már csak a Tisza-hidak állnak; a buszok csak Zrenjaninon át, a zsabylai hidat használva közlekedhetnek Újvidék és Belgrád között. Vagyis hát Bácska és Szerbia között.

Délután elnéztünk Papékhoz. Gréti belefáradt a „bunkerozásba”. Kertjük szebb, mint valaha. Elolvasta az *Égető Esztert*. Pár napja hoztam, nagyon tetszik neki. Józsi Singert dicsérte, a padlásról előkerült, régi *Nagyvilágokból* olvasott fel tőle kiadós részleteket. Ő is nagytakarítást végzett. Singer csakugyan jó. De a Singer-szövegnél is jobb volt a tea, házi teasüteménnyel.

Újvidéken már csak két hazai tévéállomást foghatunk, a rezsim adóit. Egyre több tévétornyt ér találat. Még jó, hogy idejében tányért szereltem fel. Így legalább a műholdak közvetítésével tájékozódhatom.

Az éjjel Belgrádban a volt jugoszláv pártközpont 24 emeletes épületét is telitalálat érte. Négy évig dolgoztam abban az épületben. A 16. emeleten volt az irodám. A légkondicionálót szörnyen rosszul oldották meg benne, a kevésbé edzetteknek fél órán belül megfájdult a feje. Jó volt azok ellen, akik meg szoktak feledkezni magukról. Az éjjel az épület java része leégett.

Az ám, Ibrahim Rugova egész Belgrádba eldöcögött, csakhogy találkozhasson Alekszij orosz pátriárkával. Mi ütött belé, hogy fáradságot nem kímélve, éppen erről a találkozásról nem akart lemaradni? Különös vonzalmak! Valami

baj lehet vele: ez a búskomor ember, akit éveken át senki sem látott mosolyogni, most, mikor medveként vezetgetik, mutogatják, folyton vigyorog. És egyetlen szavát sem engedik az éterbe! Látod, amint beszél, de hangját nem hallod!

Április 22-én, csütörtökön

Tegnap este előbb Szlovákia, majd Csehország is beleegyezett, hogy Németországból NATO-csapatok vonatozzanak át területükön Magyarország felé. A vonat állítólag készen állt, az este el is kellett indulnia. Az a gyanú merült fel, hogy szárazföldi intervenciók csapatok lehetnek benne. Orbán Viktor kijelentette, a NATO még semmi kérelemmel nem fordult Magyarországhoz. A parlamenti pártok délután tanácskoztak, s megegyeztek: nem bővítik a NATO-val kötött eddigi megállapodást. A magyar államvasutakban semmit sem tudtak arról, hogy a NATO katonai szerelvényt indított volna Magyarországra felé.

A dolog nagyon nyugtalanított. Ha a NATO minden ráció ellenére Magyarország felől is inváziót szándékozna indítani, akkor Vajdaság hadszíntérré válna. Itt faluról falura, utcáról utcára folya a harc. A Fruška goráról pedig Újvidék éppen olyan jól belőhető, mint Szarajevó volt a környező hegyekről. Kételyek között hányódva aludtam át az éjszakát. Újvidéket az éjjel nem bombázták. Reggel azután a BBC a hírhez térképet is mellékel: a nyíl Németországból indult ki, átszelte Csehországot, Szlovákiát, s Magyarországon ért véget. Az volt az első gondolatom, legjobb volna, ha Pönci azonnal átutazna az unokáinkkal Szegedre, s egy időre ott is maradna. Elmondtam neki aggályaimat. Azt válaszolta, akkor talán a bútoron kívül legjobb volna mindenünket levinni a garázsba. Csak napi használatra hagyni fenn valamit. A magam részéről csak legyintettem: most már nem erről van szó.

Beszéltem Kaszával. Megkérdeztem, jól látom-e, hogy mi van kialakulófélben. Nem értette, mire gondolok. Megmondtam neki. Azt válaszolta, odaát fogadkoztak, hogy ilyesmi nem jöhet számításba. „Csak az a kérdés, valóban rajtuk múlik-e?”, mondtam neki. Kasza úgy tudta, a németországi vonat nem áll meg Magyarországon, hanem megy tovább Romániába. Abban az esetben menne legalább Bulgáriáig, gondoltam magamban. Elmonda: kilenc órakor Göncz fogadta Szecseit, minekutána többet tudunk majd. Jó egy óra múlva a Forumban hallottam: egy reggeli hírügynökségi jelentés szerint a vonat Románián, Bulgárián át Macedóniáig menne. Erre fellélegeztem.

Délután három körül még négy rakétát kapott az újvidéki Žeželj-híd arra a pillérre, amelyen a két ív érintkezik. Még most sem rogyott össze. Néhány munkás dolgozott éppen rajta: a Péterváradot ellátó vízvezetéküket igyekeztek helyreállítani. Péterváradon tehát továbbra sem lesz ivóvíz.

Az éjjel lebombázták Milošević rezidenciáját, Tito valamikori lakóházát. Tito ebben a házban hagyta el aggastyán létére feleségét, aki később, Tito halála után sem akart onnan kiköltözni. Utoljára Miloško Drulovićyal jártam a házban, amikor éppen folyt a leltározás. Az sem ment simán. Van-e jeladásértéke annak, hogy lebombázták Milošević lakóházát? Ilyesmi kevés államfővel történt meg eddig. Azt jelentse-e ez, hogy végképp leírták volna? Kevéssel a hír vétele után Milošević fogadta Csernomirgyint, Jelcin különmegbízottját. Talán Csernomirgyinnek is szólt volna az üzenet?